

УДК 711:727.3:379.85(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.33.1>

АВІАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК УРБАНОНІМІЧНОГО ПРОСТОРУ КИЄВА ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У КОМЕМОРАТИВНИХ ПРАКТИКАХ

Агеєва Галина Миколаївна

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри управління архітектурною діяльністю та цивільним будівництвом
Навчально-наукового інституту неперервної освіти,
Національний авіаційний університет,
Київ, Україна,
e-mail: gala.agieieva@gmail.com, orcid: 0000-0001-9376-8753

Анотація. У роботі досліджуються містобудівні ситуації, процеси формування та трансформації систем урбанонімів, їхній вплив на формування історичної пам'яті та можливість використання у комеморативних практиках.

Мета – дослідити процеси та результати трансформації системи урбанонімів Києва, їхній вплив на містобудівні ситуації, зокрема створення «місць пам'яті».

Об'єкт дослідження – складник системи урбанонімів, пов'язаний з авіацією, ракетобудуванням та космонавтикою.

Вибір хронологічних меж – 2017–2023 рр. – пов'язаний, насамперед, із наявністю кількісних показників «авіаційних» урбанонімів, отриманих під час досліджень, виконаних фахівцями кафедри містобудування впродовж 2017 р. Це нижній поріг у хронологічній межі даного дослідження. Як верхній поріг прийнятий 2023 р., період активного обговорення пропозицій щодо перейменування Повітрофлотського проспекту.

Методологія базується на використанні таких методів: вивчення картографічних матеріалів; опрацювання відомостей з історії надання, відновлення та перейменування назв; порівняльний та критичний аналіз; системний підхід до вивчення об'єкта як складника міського середовища та його впливу на соціальне середовище.

Результати. Проаналізовані дані, які формують урбанонімичний простір міста. Окреслено урбаноніми, пов'язані з авіацією, ракетобудуванням і космонавтикою («авіаційні» урбаноніми); визначені їхні види (назви вулиць, провулків, проспектів, площ, скверів). Оцінено кількісні показники їх вагомості у системі урбанонімів міста та видових підсистем. Установлено, що всі «авіаційні» урбаноніми (30) відносяться до категорії меморіальних. Більшість із них розташовано на територіях Святошинського та Солом'янського адміністративних районів міста, тяжіють до авіаційних підприємств, науково-дослідних та культурно-освітніх закладів, закладів вищої освіти.

Проаналізовано результати впровадження заходів із дерусифікації та деконунізації, зокрема оновлення топонімичної мапи Києва впродовж досліджуваного періоду. Виявлено кількісні показники перейменування «авіаційних» урбанонімів (13), відновлення (2) та надання нових назв (11), зокрема меморіальних (6), які увічнюють імена відомих осіб та події, пов'язані з освоєнням космосу та розвитком авіації.

Наукова новизна. На основі системного підходу до вивчення містобудівних ситуацій та урбанонімічного простору Києва оцінено можливість посилення впливу «авіаційних» урбанонімів на соціальне середовище зони розташування об'єктів тяжіння за допомогою інших видів комеморативних практик.

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані для формування розвинутих у плані «місць пам'яті» на базі об'єктів тяжіння із залученням матеріальних, візуальних та інших об'єктів, зон впливу на соціальне середовище для подальшого впровадження комеморативних практик.

Ключові слова: урбаністика, топоніміка Києва, урбаноніми, авіація, космонавтика, ракетобудування, трансформація, комеморативні практики.

ВСТУП

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень, оприлюдненої у 2019 р., визначено, що «...політика історичної пам'яті належить сьогодні до однієї з найбільш актуальних суспільних проблем в Україні як проблема пострадянського і посттоталітарного суспільства. Адже історія як пам'ять суспільства є не тільки дискурсивною практикою, а й виконує цілком конкретні та зрозумілі легітимізаційні завдання: «узаконює» державність, націю, інтереси груп та спільнот тощо...» [24, с. 13].

Це, насамперед, стосується інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади.

Актуалізації політики історичної пам'яті сприяє упровадження комеморативних практик, спрямованих на формування «місць пам'яті» для встановлення ціннісно-сміслових зв'язків суспільства зі своїм минулим [16; 17; 20; 22; 24; 26; 27; 30; 32].

Доцільно навести висловлення автора концепції «місця пам'яті» П'єра Нора: «...місця пам'яті – це те, що підтримує співтовариство різними способами, але одночасно це співтовариство, залучене в процес трансформації та оновлення: воно цінує більш нове, а не старе, майбутнє, а не минуле. Місця пам'яті не з'являються випадково, у них є причина існування: вони живуть завдяки бажанню пам'ятати...» [16, с. 54].

Формування матеріальних, символічних і функціональних «місць пам'яті» у міських середовищах за допомогою методу Локі, заснованому на візуалізації та асоціативному мисленні, дає змогу впорядкувати й зберегти знання, зафіксувати образи у певних просторових об'єктах. Тобто встановити «...асоціативний зв'язок вмісту пам'яті з просторовими об'єктами...» [16, с. 55].

До останніх відносяться й складники урбанонімічного простору – цілісної системи власних назв внутрішньоміських об'єктів [6; 22].

Ця система напряму пов'язана з формуванням історичної пам'яті, залежить від кореляції історичної свідомості та міської топонімії [7; 11–17; 19; 20; 28–30; 32; 34].

Реалізація заходів із декомунізації країни, за даними експертів, станом на 2020 р. оцінювалася такими кількісними показниками:

– перейменовано 25 районів і 987 населених пунктів;

– змінено назви 51 493 урбанонімів [32, с. 164].

Зокрема, у Києві впродовж 2014–2020 рр. було перейменовано 227 вулиць [6, с. 204].

Серед урбанонімів, які зазнали перейменувань, були й такі, які пов'язані з розвитком авіації, ракетобудування та космонавтики.

Історично так склалося, що населені пункти, пов'язані з розвитком авіаційної та ракетно-космічної промисловості, віддзеркалюють це у своєму топонімічному, зокрема урбанонімічному, просторі.

Це є характерним не лише для великих, середніх та малих міст, а й сільських поселень. Про це свідчить сукупність вулиць, площ та інших складників міського простору, у назвах яких увічнено відомі особистості, події, досягнення, пов'язані з авіаційною та космічною галузями [1; 2; 6; 10; 15; 22; 33].

На початку ХХ ст. під впливом стрімкого розвитку світової та вітчизняної авіації населені пункти, не пов'язані з авіаційною, ракетобудівною та космічною промисловістю, наповнили свої урбанонімічні простори авіаційними складниками. Повсюдно з'явилися вулиці Авіаційні, Планерні, Ракетні, Космічні, Героїв Космосу, Стратонавтів тощо.

Але й вони з часом познали процес трансформації.

Доцільно звернути увагу та вивчити особливості цих трансформаційних процесів на прикладі авіаційного складника урбанонімічного простору Києва.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Урбанонімічний складник «топонімічна система міста» разом із міськими ландшафтами, зокрема культурними, беруть участь у формуванні відповідного символічного простору, що є відображенням упровадження комеморативних практик, та впливають на формування історичної пам'яті [6; 7; 10–17; 19; 20; 22; 25–30; 32; 34].

Процеси формування та використання географічних назв, зокрема урбанонімів, регулюються державою, насамперед законами України «Про географічні назви», «Про засади державної мовної політики», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» «Про місцеве самоврядування» [28].

На підставі останнього з метою впорядкування топоніміки на території сільських, селищних, міських територіальних громад, увічнення пам'яті видатних діячів та подій створюються топонімічні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад.

У 1993 р. утворена топонімічна комісія при Президії Верховної Ради України, головним завданням якої є попередній розгляд подань обласних, Київської та Севастопольської міських рад народних депутатів до Верховної Ради та Президії Верховної Ради України щодо питань, пов'язаних із найменуванням і перейменуванням населених пунктів.

За участю провідних спеціалістів у галузі мовознавства, історії, етнографії, географії розробляються концепції формування міського топонімічного простору, визначаються відповідна методологія, методи та принципи топоніміки.

У роботі М.Т. Андрійчука [6] наголошується, що національно орієнтована топоніміка є важливим чинником формування національної пам'яті та ідентичності; досліджуються особливості перейменувань топоніміки та відповідні зміни міського публічного простору Києва впродовж 1985–2020 рр. із деталізацією окремих історичних періодів, динаміки та змістовності змін.

Особливості топонімічної політики Києва, зумовлені його столичним статусом, аналізуються О. Гнатюком та А. Мельничуком [14]. Вони також досліджують

хронологічні та просторові закономірності перебігу процесу деколонізації топонімії міста впродовж 1989–2018 рр., поділяючи нові (перейменовані) топоніми на чотири основні категорії, зокрема меморіальні (або комеморативні).

Окремі аспекти трансформації топоніміки Києва у процесі деколонізації та дерусифікації міського простору висвітлюються у роботах І. Гирича [13], А.Ф. Заблудської [15], Т. Нагорного [19], Ю. Сергєєва [26], Н.В. Терес, Л.В. Іваніцької [29] та ін.

Для топонімічної системи Харкова у працях М. Тахтаулова, С. Жукова визначаються концептуальні засади формування урбанонімічного простору сучасного українського міста [28].

Загальна тенденція до деідеологізації урбанімікону Запоріжжя починаючи з 2015 р. висвітлюється І.Я. Павленко [22].

Активно досліджуються, узагальнюються й поширюються практики використання урбанонімів як засобу формування історичної пам'яті під час упровадження заходів із деколонізації у Дніпрі [20], Ужгороді [34], Чернівцях [7] та інших населених пунктах країни.

На факультеті наземних споруд і аеродромів Національного авіаційного університету (далі – НАУ) впродовж останнього десятиліття також були виконані дослідження містобудівних ситуацій та топоніміки двох міст – представників різних груп населених пунктів за чисельністю населення:

– **Києва** (найкрупнішого міста, 2017–2023 рр.) – столиці країни – із метою виявлення урбанонімів, пов'язаних із розвитком авіації, ракетобудування й космонавтики; визначення зон їх локалізації та об'єктів тяжіння. До виконання цих досліджень були залучені здобувачі першого рівня вищої освіти спеціальності 191 «Архітектура та містобудування». Отримані результати планувалося покласти в основу однієї з кваліфікаційних робіт, але за низкою причин тематика роботи була змінена. Разом із тим науковий доробок дає змогу використати його як нижній поріг хронологічної межі даного дослідження;

– **Дружківки** (середнього міста, 2019–2022 рр.) – складника регіональної агломерації «Північний Донбас». Виробнича територія цього міста була представлена значною кількістю підприємств машинобудівної галузі, середньо- та високотехнологічних галузей промисловості, які мали відношення до освоєння космосу та обороноздатності країни. Серед шляхів популяризації саме цієї спеціалізації міста були виявлені архітектурні

та містобудівні засоби, зокрема урбаноніми (площа Космонавтів, алея Космонавтів тощо) [33].

МЕТА

Дослідити процеси та результати трансформації системи урбанонімів Києва, їхній вплив на містобудівні ситуації, зокрема створення «місць пам'яті».

Для досягнення мети розв'язуються такі завдання:

- вивчити та проаналізувати топоніміку Києва, окреслити урбаноніми, пов'язані з авіацією, ракетобудуванням й космонавтикою;
- здійснити пошук та аналіз відомостей про історію цих урбанонімів, зокрема роки затвердження назв, адміністративні райони розташування у місті;
- оцінити динаміку змін, можливі трансформації назв упродовж хронологічної межі дослідження;
- оцінити можливе посилення впливу цих урбанонімів на соціальне середовище зони розташування за допомогою інших видів комеморативних практик.

Об'єктом дослідження є складник системи урбанонімів, пов'язаний з авіацією, ракетобудуванням та космонавтикою (далі – «авіаційні» урбаноніми).

Вибір хронологічних меж – 2017–2023 рр. – пов'язаний, насамперед, із наявністю кількісних показників «авіаційних» урбанонімів, отриманих під час досліджень, виконаних фахівцями кафедри містобудування ФНСА НАУ впродовж 2017 р. Це – нижній поріг хронологічної межі даного дослідження. Як верхній поріг прийнятий 2023 р., період активного обговорення пропозицій щодо перейменування Повітрофлотського проспекту.

Джерела інформації – офіційні видання [1; 2; 23], довідкова [10; 25], наукова та спеціальна література [3–9; 11–17; 19–22; 24; 26–30; 32–34], Інтернет-ресурси [18; 31], картографічні матеріали.

Методологія дослідження базується на використанні таких методів:

- вивчення картографічних матеріалів;
- опрацювання відомостей з історії надання, відновлення та перейменування назв;
- порівняльний та критичний аналіз;
- системний підхід до вивчення об'єкта як складника міського середовища та його впливу на соціальне середовище.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Київ завдяки своїй історії, кількості аеропортів та авіапідприємств, галузевих навчальних закладів та науково-дослідних

інститутів є справжньою авіаційною столицею України.

Імена відомих авіаконструкторів носять виробничі об'єднання (Державне підприємство «Антонов», Державний музей авіації України ім. О. Антонова, Міжнародний аеропорт «Київ» ім. І. Сікорського), навчальні заклади (Національний технічний університет України «КПІ» ім. І. Сікорського» (далі – НТТУ «КПІ» ім. І. Сікорського)), Аерокосмічний лицей ім. І. Сікорського НАУ).

На території міста встановлено пам'ятники відомим авіаторам, науковцям та інженерам; на фасадах житлових та громадських будинків – пам'ятні дошки.

Беззаперечною ознакою «авіаційності» Києва є наявність у ландшафті міста літаків. Перші з них були встановлені ще у другій половині ХХ ст.:

- на території Національного комплексу «Експоцентр України» (літак Ан-10; демонтований);
- на Повітрофлотському проспекті (літак Ан-10, спочатку на учбовому аеродромі НАУ, з 1979 р. – у парку поруч із Севастопольською площею, де виконував функцію дитячого кінотеатру «Орлятко». Демонтований у 1994 р. під час реконструкції Севастопольської площі);
- на спортивному майданчику школи № 252 (літак Ан-8, виконував з початку функції дитячого кінотеатру «Політ», далі – тиру. Демонтований у середині 1990-х років) та ін.

Із часом авіаційна техніка стає невід'ємною частиною урбанізованого ландшафту міста. Насамперед, це літаки та вертольоти на територіях:

- Державного музею авіації України ім. О. Антонова (70 літаків та вертольотів);
- навчальних закладів – НАУ (літаки «Анатра» (репліка), Ан-26); НТТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського» (вертоліт Мі-2, літак Як-40);

З одного боку, це сторінки історії розвитку світової та вітчизняної авіації. З іншого – невід'ємні складники досягнень вітчизняної науки, освіти та практики.

Значними за площею складниками сучасного урбанізованого ландшафту міста є:

- Міжнародний аеропорт «Київ» (265 га, Солом'янський район);
- Державне підприємство «Завод 410 цивільної авіації» (23,6 га, Солом'янський район);
- Державний музей авіації України (20 га, Солом'янський район);
- Державне підприємство «Антонов» (94 га, Святошинський район);

– НАУ (72 га, Солом'янський район);
 – НТТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського» (120 га, Солом'янський район) та ін.

Цілком логічним є те, що саме до них тягнуть зони локалізації «авіаційних» урбанонімів.

Вагомість авіаційного складника в урбанонімічному просторі Києва оцінюється такими показниками.

За офіційними даними, на 01.01.2023 у місті зафіксовано 2 833 урбаноніми, серед яких – 2 059 назв вулиць, 553 назви провулків, 32 назви проспектів, 59 назв площ і майданів.

Серед них виявлено 30 «авіаційних» урбанонімів, або 1,05% від загальної кількості (табл. 1).

Із професійною діяльністю пов'язані 10, або 33%, від загальної кількості «авіаційних» урбанонімів, із відомими особистостями – 20 назв, або 67%, від загальної кількості «авіаційних» урбанонімів.

Виявлений лише один агронім – площа Космонавтів – 3,3% від загальної кількості «авіаційних» урбанонімів.

Найбільш поширеними є «авіаційні» назви проспектів – 4 із 32 (12,5% від загальної кількості назв проспектів). Відповідно

Таблиця 1

Урбаноніми Києва, пов'язані з авіацією, ракетобудуванням і космонавтикою (станом на грудень 2023 р.)

№ з/п	Урбаноніми	Рік затвердження назви	Адміністративний район розташування
1	2	3	4
1	Годоніми (назви вулиць, проспектів)		
	а) пов'язані з професійною діяльністю		
1.1	вул. Авіаконструкторська	2022	Святошинський
1.2	вул. Авіаційна	2022	Святошинський
1.3	вул. Аеродромна	1958	Солом'янський
1.4	вул. Героїв Космосу	1984	Святошинський
1.5	вул. Космічна	1987	Дніпровський
1.6	вул. Планерна	1944	Солом'янський
1.7	вул. Ракетна	1958	Голосіївський
1.8	вул. Стратонавтів	1974	Святошинський
1.9	просп. Повітрофлотський*	1963	Солом'янський
	б) пов'язані з відомими особистостями у галузях авіації, ракетобудування й космонавтики		
1.10	вул. Авіаконструктора Антонова	1985	Солом'янський
1.11	вул. Авіаконструктора Ігоря Сікорського	2011	Шевченківський
1.12	вул. Авіаконструктора Петра Балабуєва	2021	Святошинський
1.13	вул. Академіка Корольова	1967	Святошинський
1.14	вул. Академіка Янгеля	1981	Солом'янський
1.15	вул. Анатолія Пантелькіна	1980	Святошинський
1.16	вул. Василя Степанченка	2007	Святошинський
1.17	вул. Григорія Онискевича	1976	Святошинський
1.18	вул. Космонавта Поповича	2023	Деснянський
1.19	вул. Миколи Голего	2017	Святошинський
1.20	вул. Миколи Кибальчича	1961	Дніпровський
1.21	вул. Миколи Краснова	1980	Святошинський
1.22	вул. Професора Делоне	2019	Солом'янський
1.23	вул. Федора Андерса	2019	Солом'янський
1.24	вул. Цюлковського	1953	Голосіївський
1.25	вул. Юрія Кондратюка	1970	Оболонський
1.26	пров. Цюлковського	1953	Голосіївський
1.27	просп. Академіка Корольова	1980	Святошинський
1.28 / 1.29	просп. Леоніда Каденюка**	2023	Деснянський / Дніпровський
2	Агроніми (назви площ, майданів, скверів)		
	а) пов'язані з професійною діяльністю		
2.1	Площа Космонавтів	1962	Солом'янський

Примітки:

* – перейменованій у 2024 р. на просп. Повітряних сил України [2];

** – розташований на території двох адміністративних районів, тому врахований двічі

«авіаційні» назви вулиць становлять 1,2% (24 з 2 059), провулків – 0,2% (1 з 553), площ – 1,7% (1 з 59).

Результати аналізу отриманої інформації свідчать про те, що:

а) за класифікацією, наведеною у роботі [14], усі виявлені «авіаційні» урбаноніми можуть бути віднесені до категорії меморіальних (або комеморативних), які «...увічнюють пам'ять певних реальних історичних постатей, організацій, подій, явищ тощо, які можуть бути, а можуть і не бути безпосередньо пов'язані з об'єктом...» [14, с. 89];

б) найбільш насиченими «авіаційними» урбанонімами є Святошинський та Солом'янський адміністративні райони, розташовані за межами історичного та ділового центру Києва, тобто на периферії [14, с. 90];

в) переважна більшість цих «авіаційних» урбанонімів тяжіє:

– до авіаційних підприємств (Державне підприємство «Завод 410 цивільної авіації», Державне підприємство «Антонов», Державне підприємство Міністерства оборони України «Центральний проектний інститут», Комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт «Київ» (Жуляни)» та ін.);

– до науково-дослідних та культурно-освітніх закладів (Державний музей авіації України ім. О.К. Антонова; Центр культури та мистецтв НАУ; Палац культури КПІ

ім. Ігоря Сікорського; Палац культури імені С.П. Корольова («Меридіан») та ін.);

– до закладів вищої освіти (НАУ, НТТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського», Київський національний університет будівництва і архітектури; Національний університет оборони; Державний університет телекомунікацій та ін.);

г) тяжіння більшості з них до авіаційних підприємств та закладів створює умови для формування розвинутих у плані «місць пам'яті» із залученням матеріальних, візуальних та інших об'єктів.

Динаміка змін системи «авіаційних» урбанонімів Києва впродовж 2017–2023 рр.

Станом на березень 2017 р. система «авіаційних» урбанонімів вміщувала 34 об'єкта, з яких 8 (25,3%) розміщувалися на території Святошинського та 11 (32,4%) – на території Солом'янського районів (рис. 1).

Упровадження заходів з дерусифікації та декомунізації впродовж досліджуваного періоду оновило й топоніміку Києва. Зокрема, були перейменовані 13 «авіаційних» урбанонімів, розташованих на території Деснянського (2), Дніпровського (2), Печерського (1), Святошинського (2), Солом'янського (4), Шевченківського (2) адміністративних районів (табл. 2).

Дялдохвулиць були відновлені історичні назви (вул. Пилипівська, вул. Тетянінська).

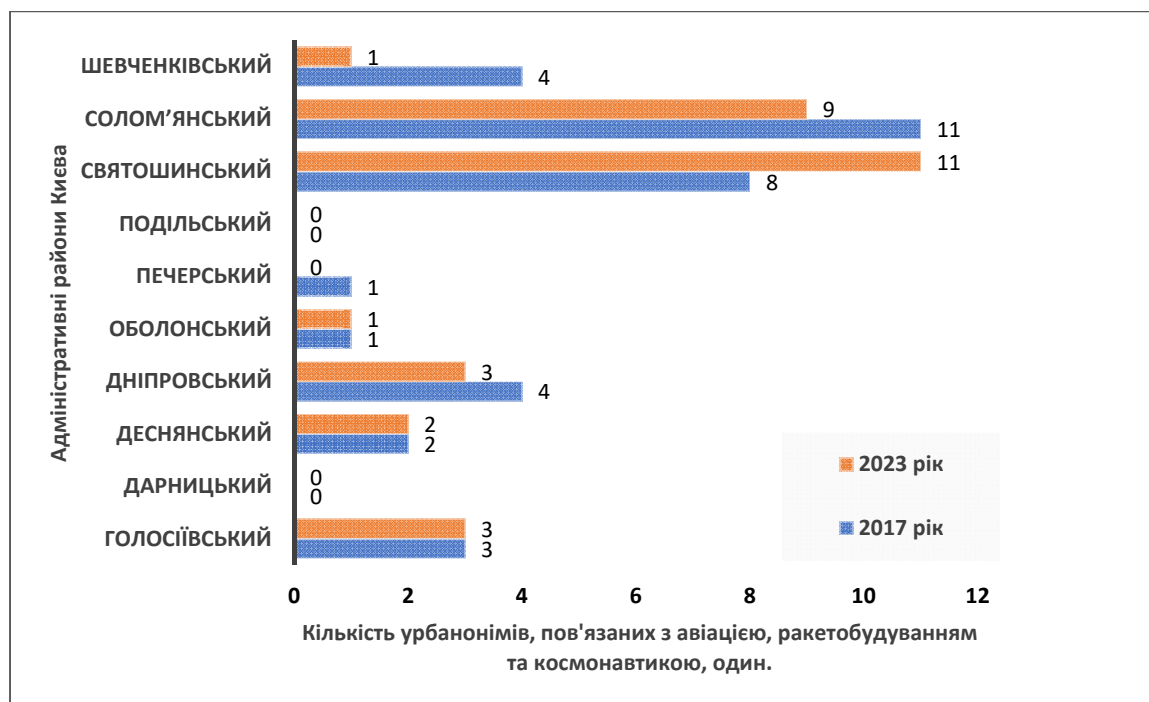

Рис. 1. Динаміка змін кількості урбанонімів Києва, пов'язаних з авіацією, ракетобудуванням і космонавтикою, упродовж 2017–2023 рр.

Таблиця 2

Перелік «авіаційних» урбанонімів Києва, які були перейменовані впродовж 2017–2023 рр.

№ з/п	Урбанонім (до перейменування)	Адміністративний район розташування	Урбанонім новий	Рік затвердження перейменування
1	2	3	4	5
1	Годоніми (лінійні)			
1.1	Вул. Академіка Туполева*	Святошинський	Вул. Авіаційна*	2022
1.2	Вул. Бориса Гаріна*	Солом'янський	Вул. Дачна	2022
1.3	Вул. Василя Дончука*	Шевченківський	Вул. Пилипівська	2023
1.4	Вул. Генерала Вітрука*	Святошинський	Вул. Авіаконструкторська*	2022
1.5	Вул. Космонавта Волкова*	Деснянський	Вул. Космонавта Поповича*	2023
1.6	Вул. Лебедева-Кумача	Солом'янський	Вул. Миколи Голего*	2017
1.7	Вул. Леваневського*	Солом'янський	Вул. Тетянінська	2023
1.8	Вул. Марини Раскової*	Дніпровський	Вул. Євгена Сверстюка	2015
1.9	Вул. Миколи Гастелло*	Печерський	Вул. Бусовогірська	2022
1.10	Просп. Космонавта Комарова*	Солом'янський	Просп. Любомира Гузара	2019
1.11 / 1.12	Просп. Юрія Гагаріна*	Деснянський / Дніпровський	Просп. Леоніда Каденюка*	2023
2	Агронім (площинні)			
2.1	Сквер імені Чкалова*	Шевченківський	Сквер імені Богдана Ступки	2021

Примітка: * – назви, пов'язані з авіацією, ракетобудуванням й космонавтикою;

** – розташований на території двох адміністративних районів, тому врахований двічі

Їхні назви, а також топографічні назви ще двох вулиць – вул. Бусовогірська, вул. Дачна – не мають ідеологічного навантаження та відносяться до категорії немеморіальних.

Серед 9 меморіальних назв – вул. Авіаційна, вул. Авіаконструкторська, вул. Космонавта Поповича, вул. Миколи Голего, вул. Євгена Сверстюка, просп. Любомира Гузара, просп. Леоніда Каденюка, сквер Богдана Ступки – 6 належать до «авіаційних» урбанонімів.

Це – вул. Авіаційна, вул. Авіаконструкторська, вул. Космонавта Поповича, вул. Миколи Голего, просп. Леоніда Каденюка.

Як наслідок, у сучасній топонімічній системі Києва з 2023 р. увічнено імена двох осіб, які мають відношення до різних періодів освоєння Космосу:

– Павла Поповича (1930–2009) – льотчика-космонавта українського походження, генерал-майора авіації, кандидата технічних наук, уродженця м. Узин Київської області. Він брав участь у першому у світі груповому польоті двох пілотованих кораблів та програмі науково-технічних і медико-біологічних експериментів (1962);

– Леоніда Каденюка (1951–2018) – льотчика-випробувача 1-го класу, політичного діяча, генерал-майора авіації, першого космонавта незалежної України, уродженця с. Клішківці Чернівецької області. У складі міжнародного екіпажу він здійснив політ на

американському багаторазовому транспортному космічному кораблі «Колумбія» місії STS-87 та взяв участь у низці біологічних експериментів (1997).

А з 2017 р. увічнено ім'я Миколи Голего (1914–2012), українського науковця-механіка, доктора технічних наук, заслуженого діяча науки і техніки, члена-кореспондента НАН України, ректора НАУ (1954–1975), уродженця Черкащини.

Микола Голего є знаковою фігурою для авіаційної промисловості України, співробітників, викладачів та студентів НАУ:

– у 1948 р. став організатором авіа-ремонтного заводу № 410 цивільної авіації у Києві, де працював його начальником до 1953 р.;

– у вересні 1953 р. призначений завідувачем кафедри технології ремонту авіаційної техніки, а із січня 1954 р. – начальником Київського інституту ЦПФ (НАУ) [21, с. 86].

Саме з його діяльність на посаді ректора НАУ впродовж 22 років пов'язаний період бурхливого розвитку університету. Були створені працездатний трудовий колектив, науково-дослідницька та матеріально-технічна бази; сформований комплекс навчальних корпусів, науково-технічної бібліотеки, спортивний комплекс, студмістечко, медична частина та ін.; побудовано житлові будинки для викладачів та співробітників, а галузевий навчальний заклад перетворений на провідний

у країні і відомий у всьому світі університет [21, с. 87–90].

Посилення впливу урбанонімів на соціальне середовище за допомогою інших комеморативних практик

Локальні та просторові «місця пам'яті», створені за допомогою «авіаційних» урбанонімів, можуть бути посилені іншими – матеріальними, символічними та функціональними складниками.

Розглянемо це на прикладі закладу вищої освіти – НАУ, заснованому у 1933 р., який має славетну історію та понад 200 тис випускників, професійна підготовка яких спрямована на забезпечення функціонування вітчизняної та світової авіації [21].

Його територія, комплекс будівель та споруд, музей НАУ разом із Державним музеєм авіації імені Олега Антонова налічують матеріальні та культурологічні ресурси, які можуть бути використані та вже використовуються у відповідних комеморативних практиках.

Зокрема, музей НАУ, заснований у 1972 р., виконує функції освітнього та культурно-ресурсного центру з відтворення історичних передумов створення університету та представлення його історії, розвитку, подій, фактів, досягнень і внеску видатних особистостей [18].

Центр культури та мистецтв НАУ з глядацькою залогом на 1 500 місць, клуб «Форсаж», спортивний комплекс [5], більярдний клуб «Авіатор» – діючі майданчики для проведення спеціалізованих заходів, зокрема патріотичних, культурно-видовищних.

Окрему увагу слід приділити значущій за площею території НАУ (72 га), яка межує з міським парком «Відродний» та просвітницьким музеєм просто неба «Мамаєва слобода». Складний рельєф та багатий різномасштабний природний ландшафт дали змогу сформувати низку пішохідних маршрутів рекреаційною зоною НАУ з умовами активного та пасивного сприйняття середовища [5].

До реалізації відповідних комеморативних практик можуть бути залучені декілька культурно-видовищних та дозвілєвих закладів, розташованих поруч із НАУ. Зокрема, кінотеатр «Тампере», Палац культури ім. Королюва (за умов реалізації пропозицій щодо реконструкції будівлі з перетворенням на багатофункціональний концертний зал міжнародного рівня) [5].

Комплексне обслуговування відвідувачів «місць пам'яті» може включати не лише стандартний набір послуг, а й уречевлені товари:

- польоти на авіасимуляторі тренажерного центру НАУ;

- відвідування редакційно-видавничого відділу та науково-технічної бібліотеки НАУ з придбанням спеціалізованої літератури та рекламної продукції;

- харчування у Центрі харчування НАУ (їдальня, кафе, кондитерський цех, буфети) або у салоні літака на території Державного музею авіації імені Олега Антонова (на замовлення) тощо.

Заклад має унікальні ресурси та можливості, споживачами яких можуть бути представники різних вікових та соціальних груп [5; 21]. Їх популяризація – діючий засіб впливу на пам'ять людської спільноти про спільне минуле, зокрема дітей та підлітків.

Про це свідчать відгуки та фіксація вражень, які отримує університет щорічно, насамперед від вітчизняних та іноземних абітурієнтів, що вибирають НАУ як свою *Alma Mater*. Навіть для молоді, закоханої у небо з дитинства, заклад є джерелом позитивних емоцій упродовж багатьох років навчання та праці; «місцем пам'яті» про історію та атмосферу галузевого університету, «стіни якого повіті плющем» [9].

У 2018 р. свої враження у вигляді відеорепортажу зафіксували здобувачі вищої освіти спеціальності 191 «Архітектура та містобудування», у якому сформували маршрут подорожі територією НАУ для майбутніх відвідувачів та передали свої позитивні емоції. Творча робота була присвячена 85-річчю НАУ та досі використовується у профорієнтаційних заходах.

Не менш цікавими з погляду віддзеркалення емоційного стану здобувачів вищої освіти НАУ різними засобами є результати краєзнавчих розвідок і студій, виконаних на початку пандемії COVID-19, у квітні 2020 р. У відеоекскурсії-дослідженні «Київ авіаційний: перші кроки до неба» висвітлено цікаві сторінки історії та сьогодення НАУ, унікальні містобудівні й ландшафтні вирішення його території, своєрідна атмосфера науково-навчального закладу, якій став не лише *Alma Mater* для випускників, а й наповнив їхнє життя любов'ю до неба [31].

Результати досліджень впливу фізкультурно-спортивної зони НАУ на середовище тотальної урбанізації та можливості створення на її основі своєрідного кластера позитивних змін соціальної структури Києва також можуть бути використані у відповідних комеморативних практиках та системах туристичної діяльності міста, країни [4; 5].

Аналіз містобудівної ситуації НАУ та оточуючої його території дав змогу виявити та систематизувати містобудівні та архітектурні

засоби, які вже беруть участь у формуванні «місця пам'яті» або є перспективними для використання (табл. 3).

Зокрема, низка форс-пропозицій була сформована здобувачами вищої освіти

спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» факультету наземних споруд та аеродромів НАУ в межах студентських наукових та кваліфікаційних робіт упродовж останніх років.

Таблиця 3

Комплекс містобудівних та архітектурних засобів для створення «місця пам'яті» та посилення його впливу на соціальне середовище

№ п/п	Категорії / підкатегорії містобудівних та архітектурних засобів	Об'єкти
1	2	3
1	Містобудівні	
1.1	Топоніміка міських об'єктів	Вул. Миколи Гоголя
1.2	Мережа громадського транспорту, велосипедного та пішохідного руху	Система транспортних комунікацій та споруд міського транспорту, складниками якої є вулиці та дороги, які межують з територією НАУ: просп. Любомира Гузара; вул. Гарматна; вул. Миколи Гоголя; вул. Миколи Донця. вул. Нежинська. Мережа автомобільно-велосипедного та пішохідно-велосипедного руху вздовж проспектів та вулиць, які межують з територією НАУ. Мережа пішохідно-велосипедного руху територію НАУ між окремими зонами. Мережа транзитного пішохідно-велосипедного руху територію НАУ (житлова, фізкультурно-спортивна, рекреаційна зони).
1.3	Топоніміка зупинок міського пасажирського транспорту для їх ідентифікації [19]	Зупинки «НАУ», транспорт, який обслуговується: автобус № 25 «Залізнична станція «Київ-Волинський» – Національний музей історії України у Другій світовій війні»; автобус № 69 «Станція метро « Палац Спорту» – вул. Литвиненко-Вольгемут»; тролейбус №27 «Станція метро «Почайна» – станція «Київ-Волинський»; швидкісний трамвай №1 «Михайлівська Борщагівка – вул. Старовокзальна»; швидкісний трамвай №3 «Вул. Ромена Роллана – вул. Старовокзальна»; маршрутне таксі № 201 «Станція метро «Шулявська» – бул. Кольцова»; маршрутне таксі № 401 «Залізничний вокзал «Південний» – вул. Чорнобильська»; маршрутне таксі № 411 «Вул. Смиренка – станція метро «Палац Спорту»; маршрутне таксі № 421 «Станція метро «Почайна» – вул. Смиренка»; маршрутне таксі № 820 «Місто Вишневе, вул. Лесі Українки – станція метро «Контрактова площа». Зупинки «Вул. Миколи Гоголя», транспорт, який обслуговується: тролейбус №27 «Станція метро «Почайна» – станція «Київ-Волинський»; маршрутне таксі № 201 «Станція метро «Шулявська» – бул. Кольцова»; маршрутне таксі № 433 «Вулиця Терещенківська – вул. Жолудева»;
1.3	Теренкури територією НАУ	Маршрути: «студмістечко – спорткомплекс»; «науково-технічна бібліотека – спорткомплекс»; житловий комплекс «Микитська слобода» – просп. Любомира Гузара тощо [5].
2	Матеріальні	
2.1	Науково-дослідні заклади	Авіаційний навчальний ангар (корпус № 11) Аеродинамічний дослідницький комплекс (корпус № 9) Науково-виробничий центр безпілотної авіації «Віраж» (просп. Любомира Гузара, 1) Музей історії НАУ (корпус №1)
2.2	Культурно-освітні заклади	Центр культури та мистецтв НАУ (просп. Любомира Гузара, 1) НАУ HUB (простір неформальної освіти, вул. Гарматна, 53) Клуб «Форсаж» (вул. Гарматна, 51-а) Більярдний клуб «Авіатор» (просп. Любомира Гузара, 1)
2.3	Елементи благоустрою території закладу	
2.3.1	а) зелені насадження	Алея видатних осіб у галузях авіації, ракетобудування й космонавтики

Продовження таблиці 1

1	2	3
2.3.2	б) засоби та обладнання зовнішнього освітлення та зовнішньої реклами	Освітлення (фасади)
2.3.3	в) комплекси та об'єкти монументального мистецтва	Літак «Анатра» (репліка) [8] Літак Ан-26 поруч з Приймальною комісією (корпус № 8-а) Скульптурна композиція «Шара» (поруч з корпусами №№ 3, 4, 5, 6)
2.3.4	г) декоративні фонтани і басейни	Декоративний фонтан, перетворений у клумбу (поруч з корпусами №№ 3, 4, 5, 6)
2.3.5	г) малі архітектурні форми	
	інформаційні стенди, дошки, вивіски	Інформаційні стенди (карти-схеми території НАУ, покажчики напрямів руху та ін.) Покажчики зупинок міського пасажирського транспорту (з елементами авіаційної символіки) Фан-зони поруч з Приймальною комісією, корпусами №1 та №11
	пам'ятні знаки, меморіальні та інформаційні дошки для увічнення пам'яті осіб, які брали участь у захисті Батьківщини, сприяли такому захисту, а також видатних осіб та пам'ятних дат про визначні події	Меморіальні дошки на фасаді корпусу №1 Пам'ятні дошки на алеї видатних осіб у галузях авіації, ракетобудування й космонавтики
3	Візуальні	
3.1	Мурали на фасадах будинків, розписи, присвячені польотам у Космос, та ін.)	Зовнішня реклама на фасадах висотної доміанти забудови території НАУ та прилеглої території (корпус №8) Мурал НАУ HUB на бічному фасаді гуртожитку №4, вул. Гарматна Мурали на постаменті літака (репліки) «Анатра»

АПРОБАЦІЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати досліджень оприлюднені:

– на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів», Київ, 2018 р. [3];

– на міжнародних науково-практичних конференціях молодих учених «Буд-Майстер-Клас», Київ, 2019, 2020 рр. [8; 9];

– на Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія та туризм», Київ, 2022 р. [4];

– на щорічному Відкритому фестивалі-конкурсі «Розслідування/дослідження «Київ крізь призму журналістики», Київ, 2019 р. [31];

– на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт із галузей знань і спеціальностей у 2020/2021 навчальному році (спеціальність 191 «Архітектура та містобудування», професійне спрямування «Містобудування»), Харків, 2021 р. [5].

ВИСНОВКИ

Історія виникнення та розвитку вітчизняної та світової авіації віддзеркалена на топонімічній мапі Києва 30 «авіаційними» урбанонімами (1,05% від загальної кількості урбанонімів). Із професійною діяльністю

пов'язані назви 10 із них, із відомими особистостями – 20.

Найбільш поширеними є «авіаційні» назви проспектів – 4 (12,5% загальної кількості проспектів). Кількість «авіаційних» назв інших урбанонімів незначна: вулиць – 24 (1,2% загальної кількості вулиць), провулків – 1 (0,2% загальної кількості вулиць), площ – 1 (1,7% загальної кількості площ та майданів).

Усі «авіаційні» урбаноніми відносяться до категорії меморіальних. Більшість із них розташовано на територіях Святошинського та Солом'янського адміністративних районів міста.

Упровадження заходів із дерусифікації та декомунізації оновило й топонімічну мапу Києва, зокрема впродовж 2017–2023 рр. перейменовано 13 «авіаційних» урбанонімів. Серед нових назв перейменованих об'єктів – 9 меморіальних, зокрема 6 – «авіаційні» урбаноніми.

Тяжіння більшості «авіаційних» урбанонімів до авіаційних підприємств, науково-дослідних та культурно-освітніх закладів, закладів вищої освіти створює умови для формування розвинутих у плані «місць пам'яті» із залученням матеріальних, візуальних та інших об'єктів.

Досвід та перспективи використання унікальних територіальних, матеріальних та

культурологічних ресурсів та можливостей НАУ, зокрема як об'єкта тяжіння «авіаційних» урбанонімів, сприяють створенню на його основі просторового «місця пам'яті» за допомогою інших видів комеморативних практик.

Отримані результати можуть бути використані для формування розвинутих у плані «місць пам'яті» на базі інших об'єктів тяжіння «авіаційних» урбанонімів із залученням матеріальних, візуальних та інших об'єктів, зон впливу на соціальне середовище для подальшого впровадження комеморативних практик.

ЛІТЕРАТУРА

[1] Про затвердження офіційного довідника «Вулиці міста Києва»: Рішення Київської міської ради від 22.01.2015 № 34/899. URL: <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/167.pdf> (дата звернення: 14.06.2024).

[2] Про перейменування проспекту Повітрофлотського у Солом'янському та Шевченківському районах міста Києва: Рішення Київської міської ради від 08.02.2024 № 7634/7675. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyuivskoyi-miskoyi-rady-9326> (дата звернення: 14.06.2024). DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2019.40.160-183>

[3] Агеева Г.М. Авіаційна складова урбанізованого ландшафту Києва. *Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 листопада 2018 р. Київ: КНУБА, 2018. С. 4–5. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/37025>

[4] Агеева Г.М., Чернишева М.О. Авіаційний заклад вищої освіти: туристичні ресурси, споживчі інтереси. *Психологія та туризм*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 27 травня 2022 р. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022. С. 59–63.

[5] Агеева Г.М., Чернишева М.О., Коробко К.В. Містобудівна та соціальна роль фізкультурно-спортивних зон закладів вищої освіти у контексті сталого розвитку. *Теорія та практика дизайну*. 2021. Вип. 23. С. 5–20. DOI: [10.18372/2415-8151.23.16258](https://doi.org/10.18372/2415-8151.23.16258).

[6] Андрійчук М.Т. Дискурс пам'ятей у назвах київських вулиць та площ (2014–2020 роки). *Обрії друкарства*. 2021. № 1(9). С. 193–216. DOI: [10.20535/2522-1078.2021.1\(9\).240622](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1(9).240622)

[7] Богатирець В., Мельничук Л. Культурна пам'ять в урбаністичному просторі як чинник формування ідентичності. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. Т. 40. С. 160–183.

[8] Бойправ А., Камінська В., Романович Ю., Агеева Г. Динаміка змін міського ландшафту впродовж останнього десятиріччя. *Буд-Майстер-Клас*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, м. Київ, 25–27 листопада 2020 р. Київ: КНУСА, 2020. С. 94–95.

[9] Буркач А., Сукач Т., Агеева Г. Символ величчя університету – «стіни, які повити плющем» (до 85-річчя

НАУ). *BuildMasterClass. International scientific – practical conference of young scientists*, 27–29 November 2019: Conference proceedings. P.88–89.

[10] Вулиці Києва. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/rcshb> (дата звернення: 14.06.2024).

[11] Ганаба С.О. Символічний простір міста як простір пам'яті. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2016. Т. 5. № 6. С. 4–10.

[12] Гарлицька Т.С. Лексико-фразеологічне розмаїття мови сучасного міста: соціолінгвістичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 3. С. 81–86.

[13] Гирич І. Чи потрібна в Києві подальша деколонізація та дерусифікація міського інтелектуального простору? *Київські історичні студії*. 2018. № 2(7). С. 130–138. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2018.2.130-9>

[14] Гнатюк О., Мельничук А. Просторово-часові аспекти декомунізації топоніміки міста Києва. *Ідеологія та політика*. 2020. № 1(15). С. 83–114. DOI: <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2020.01.00005>.

[15] Заблодська А.Ф. Проєкт «Сліди залишаються...»: Київський слід видатних фізиків, астрономів, конструкторів (їх імена на карті і вулицях Києва)». 2018. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <http://surl.li/rcsia> (дата звернення: 29.02.2024).

[16] Іщенко Є.О. Концепція «місць пам'яті» П'єра Нора в контексті досліджень про колективну пам'ять. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 49–59. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221044>

[17] Коцур В.В., Коцур Л.М. Практики очищення публічного простору від символів радянського тоталітаризму в країнах колишнього СРСР. *Трансформаційні процеси у пострадянських країнах: 30 років поступу до демократії*: монографія. Переяслав: Домбровська Я.М., 2021. С. 8–56.

[18] Музей історії НАУ та Авіаційний навчальний ангар відновлюють екскурсії для відвідувачів. *Національний авіаційний університет*. URL: <http://surl.li/urcmg> (дата звернення: 14.06.2024).

[19] Нагорний Т. Топоніміка громадського транспорту міста Києва. *Шевченківська весна – 2020: Географія*: збірник наук. праць XVIII міжнар. наук. міждисципл. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, квітень 2020 р. Київ, 2020. URL: <http://surl.li/rcssr> (дата звернення: 14.06.2024).

[20] Накашидзе І.С., Бичишина Д.О. Перейменування топонімів як засіб формування регіональної історичної пам'яті (на прикладі м. Дніпра). *Modern scientific researches*, Issue 14, Part 3. С. 151–157. DOI: [10.30889/2523-4692.2020-14-03-058](https://doi.org/10.30889/2523-4692.2020-14-03-058)

[21] Національний авіаційний університет: літопис / М.С. Кулик та ін. Київ, 2010. 368 с.

[22] Павленко І.Я. Урбаноніми як засіб формування історичної пам'яті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 2. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-2-09>

[23] Перейменування вулиць. *Офіційний портал Києва*. URL: <http://surl.li/urcmx> (дата звернення: 14.06.2024).

[24] Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь / В.М. Яблонський та ін. Київ: НІСД, 2019. 144 с.

[25] Пономаренко Л., Різник О. Київ. Короткий топонімічний довідник. Довідкове видання. Київ : Павлім, 2003. 124 с.

[26] Сергеева Ю. Пішли у забуття: повний перелік вулиць Києва, перейменованих з 2014 року. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/> (дата звернення: 14.06.2024).

[27] Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

[28] Тахтаулова М., Жуков С. Декомунізація у Харкові поки що відбувається безсистемно і декоративно. *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <https://khrp.org/1451901827> (дата звернення: 14.06.2024).

[29] Терес Н.В., Іваницька Л.В. Тоталітарна топоніміка радянських вулиць Києва в особах: документи і матеріали. Київ : Саміт-Книга, 2019. 308 с.

[30] Фесенко Г. Ландшафти пам'яті у міському просторі: культурфілософський дискурс. *Людинознавчі студії*. 2015. Вип. 32. С. 55–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstudf_2015_32_6

[31] Чернишева М.О. Київ авіаційний: перші кроки до неба. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K6ejRH2U3ck> (дата звернення: 14.06.2024).

[32] Чупрій Л.В., Кан Ден Сік. Комеморативні практики та політика пам'яті як чинники формування національної ідентичності. *Politicus*. 2020. Вип. 3. С. 159–166. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.24>

[33] Chernysheva M.O. Space component of the city architectural environment. *Політ. Сучасні проблеми науки* : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, 1–3 квітня 2020 р. Київ : НАУ, 2020. С. 81–82. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/42097>

[34] Neher O., Yursa L. (2022). The concept of memory in the urbanonymy of Uzhhorod. *Orbislinguarum*, 20, 2, 191–198. DOI: <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v20i2.3>

REFERENCES

[1] Kyiv City Council. (2015). Pro zatverdzhennya ofitsiynoho dovidnyka «Vulytsi mista Kyieva» [About the approval of the official directory «Streets of the city of Kyiv»]: rishennya vid 22.01.2015 № 34/899. Retrieved from: <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/167.pdf> [in Ukrainian].

[2] Kyiv City Council. (2024). Pro pereymenuvannya prospektu Povitroflot-s'koho u Solom'yans'komu ta Shevchenkivs'komu rayonakh mista Kyieva [About the renaming of Povitroflotsky Avenue in the Solomyanskyi and Shevchenkivskyi districts of Kyiv]: rishennya vid 08.02.2024 № 7634/7675. Retrieved from: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyyvskoyi-miskoyi-rady-9326> [in Ukrainian].

[3] Ahyeyeva, H. M. (2018). Aviatsiyna skladova urbanizovanoho landshaftu Kyieva. *Arkhitektura istorichnoho Kyieva*. [Aviation component of the urbanized landscape of Kyiv]. *Fenomen urbanizovanykh*

landshaftiv (4–5). Retrieved from: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/37025> [in Ukrainian].

[4] Ahyeyeva, H.M., & Chernysheva, M.O. (2022). Aviatsiynyy zaklad vyshchoyi osvity: turystychni resursy, spozhyvchi interesy. [Aviation institution of higher education: tourist resources, consumer interests]. *Psykhohohiya ta turyzm* (59–63). [in Ukrainian].

[5] Ahyeyeva, H.M., Chernysheva, M.O., & Korobko, K.V. (2021). Mistobudivna ta sotsial'na rol' fizkul'turno-sportyvnykh zon zakladiv vyshchoyi osvity u konteksti staloho rozvytku. [Urban planning and social role of physical culture and sports zones of higher education institutions in the context of sustainable development]. *Teoriya ta praktyka dyzaynu*, 23, 5–20. DOI: <https://doi.org/10.18372/2415-8151.23.16258> [in Ukrainian].

[6] Andriychuk, M.T. (2021). Dyskurs pam'yatey v nazvakh kyivskyykh vulyts' ta ploshch (2014–2020 roky). [Discourse of monuments in the names of Kyiv streets and squares (2014–2020)]. *Obryi drukarstva*, 1(9), 193–216. DOI: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1\(9\).240622](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1(9).240622) [in Ukrainian].

[7] Bohatyrets, V., & Melnychuk, L. (2019). Cultural Memory and Urban Space in Shaping Cultural Identity: Modern Historical and Political Issues. *Journal in Historical & Political Sciences*, 40, 160–183. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2019.40.160-183> [in Ukrainian].

[8] Boyprav, A., Kamins'ka, V., Romanovych, Yu., & Ahyeyeva, H. (2020). Dynamika zminy mis'koho landshaftu v prodovzhennya ostann'oho desyatyrychchya. [Dynamics of urban landscape changes during the last decade]. *Build-Master-Class* (94–95). [in Ukrainian].

[9] Burkach, A., Sukach, T., & Ahyeyeva, H. (2019). Symvol velychi universytetu – «stiny, yaki povyty plyushchym» (do 85-richchya NAU). [The symbol of the university's greatness is «walls covered with ivy» (for the 85th anniversary of NAU)]. *Build-Master-Class* (88–89). [in Ukrainian].

[10] Vulytsi Kyieva [Streets of Kiev]. Wikipedia. Retrieved from: <http://surl.li/rcshb> [in Ukrainian].

[11] Hanaba, S. (2016). Symvolichnyy prostir mista yak prostir pam'yati. [Symbolic space of the city as a space of memory]. *Filosofiya ta politolohiya v konteksti suchasnoyi kul'tury*, 6 (15), 4–10. [in Ukrainian].

[12] Harlyts'ka, T.S. (2016). Leksyko-frazeolohichne rozmayittya movy suchasnoho mista: sotsiolinhvistychnyy aspekt. [Lexical and phraseological analysis of the language of a modern city: sociolinguistic aspect]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, 3, 81–86. [in Ukrainian].

[13] Hyrych, I. (2018). Chy potribna v Kyievi podal'sha dekolonizatsiya ta derusyfikatsiya mis'koho intelektual'nogo prostoru? [Is further decolonization and de-Russification of the urban intellectual space necessary in Kyiv?]. *Kyyivskiy istoriychny studiyi*, 2, 7, 130–138. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2018.2.130-9> [in Ukrainian].

[14] Gnatiuk, O., & Melnychuk, A. (2020). Spatial-temporal aspects of toponymy decommunization in the city of Kyiv. *Ideology and politics*, 1(15), 83–114. DOI: <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2020.01.00005>. [in Ukrainian].

[15] Zablods'ka, O.F. (2018). Proekt «Slidy zalyshayut'sya...»: Kyyivskyy slid vydatnykh fizykyv,

astronomiv, konstruktoriv (yikh imena na karti ta vulytsyakh Kyyeva)» [Project «Traces are left...»: Kiev trace of famous physicists, astronomers, designers (their names on the map and streets of Kiev)». Osvitniy proekt «Na urok». Retrieved from: <http://surl.li/rcsia> [in Ukrainian].

[16] Ishchenko, Ye.O. (2020). Kontsepsiya «mist pam'yati» p'jera nora v konteksti doslidzhen' pro kolektyvnu pam'yat' [The concept of "place of memory" appears in the context of research on collective memory]. *Pytannya kul'turolohiyi*, 36, 49–59. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221044> [in Ukrainian].

[17] Kotsur, V.V., & Kotsur, L.M. (2021). Praktyky ochyshchennya publichnoho prostoru vid symboliv radyans'koho totalitaryzmu v krayinakh kolyshn'oho SRSR. [Practices of cleaning public space from symbols of Soviet totalitarianism in the countries of the former USSR]. In: *Transformatsiyni protsesy u postradyans'kykh krayinakh: 30 rokiv postupu do demokratsiyi* (8–56). [in Ukrainian].

[18] NAU Museum of History and Aviation Training Hangar resume excursions for visitors (10.11.2023). National aviation university. Retrieved from: <http://surl.li/upcmg> [in Ukrainian].

[19] Nahornyy, T. (2020). Toponimika hromads'koho transportu mista Kyyeva. [Toponymy of public transport in the city of Kyiv]. *Shevchenkiv'ska vesna – 2020: Heohrafiya*. Retrieved from: <http://surl.li/rcssr> [in Ukrainian].

[20] Nakashydzhe, I.S., & Bychyshyna, D.O. (2020). Pereyменування топонімів як засіб формування регіональної історичної пам'яті (на прикладі м. Дніпра). [Renaming toponyms as a means of forming regional historical memory (on the example of Dnipro)]. *Modern scientific researches*, 14, 3, 151–157. DOI: <https://doi.org/10.30889/2523-4692.2020-14-03-058> [in Ukrainian].

[21] Kulyk, M.S. (Ed.) (2010) Natsional'nyy aviatsiynyy universytet: litopys [National Aviation University: Chronicle]. Kyiv, Ukraine: NAU [in Ukrainian].

[22] Pavlenko, I. Ya. (2018). Urbanonimamy yak zasib formuvannya istorichnoyi pam'yati. [Urbanonyms as a means of forming historical memory]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 2, 58–66. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-2-09> [in Ukrainian].

[23] Pereyменування вулиць [Renaming of streets]. Ofitsiynyy portal Kyyeva. Retrieved from: <http://surl.li/upcmx> [in Ukrainian].

[24] Yablons'kyy, V.M. (Ed.). (2019). Polityka istorichnoyi pam'yati v konteksti natsional'noyi bezpeky Ukrainy [The policy of historical memory in the context

of national security of Ukraine]. Kyiv, Ukraine: NISD. [in Ukrainian].

[25] Ponomarenko, L., & Riznyk, O. (2003). Kyiv. Korotkyy toponimichnyy dovidnyk [Kyiv. Short toponymic guide]. Kyiv, Ukraine: Pavlim. [in Ukrainian].

[26] Serheyeva, Yu. (2023, January 6). Pishly u zabuttya: povnyy perelik vulytsya Kyyeva, pereymenovanykh z 2014 roku [Gone into oblivion: a complete list of Kyiv streets renamed since 2014]. *Vechirniy Kyiv*. Retrieved from: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76621/> [in Ukrainian].

[27] Stepyko, M.T. (2011). Ukrayins'ka identychnist': fenomen i zasady formuvannya [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation]. Kyiv, Ukraine: National Institute of Strategic Studies [in Ukrainian].

[28] Takhtaulova, M., & Zhukov, S. (2018, January 4). Dekomunizatsiya u Kharkovi poky shcho vidbuvayet'sya bezsystemno i dekoratyvno. [Decommunization in Kharkiv is still occurring in an unsystematic and decorative manner]. *Prava lyudyny v Ukraini*. Informatsiynyy portal Kharkivs'koyi pravozakhysnoyi hrupy. Retrieved from: <https://khpg.org/1451901827> [in Ukrainian].

[29] Teres, N.V., & Ivanyts'ka, L.V. (2019). Totalitarna toponimika radyans'kykh vulyts' Kyyeva v osobakh : dokumenty i materialy [Totalitarian toponymy of the Soviet streets of Kyiv in persons: documents and materials]. Kyiv : Samit-Knyha. [in Ukrainian].

[30] Fesenko, H. (2015). Landshafty pam'yati u mis'komu prostori: kul'turfilosof's'kyy dyskurs. [Landscapes of memory in urban space: cultural and philosophical discourse]. *Lyudynoznavchi studiyi*, 32, 55–64. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstudf_2015_32_6 [in Ukrainian].

[31] Chernysheva, M.O. (2020). Kyiv aviatsiynyy: pershi kroky do neba. [Aviation Kyiv: the first steps to the sky]. [Video]. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=K6ejRH2U3ck> [in Ukrainian].

[32] Chupriy, L.V., & Kan Den Sik. (2020). Komemoratyvni praktyky ta polityka pam'yati yak faktory formuvannya natsional'noyi identychnosti [Commemorative practices and memory policy as factors of national identity formation]. *Politicus*, 3, 159–166. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.24> [in Ukrainian].

[33] Chernysheva, M.O. (2020). Space component of the city architectural environment. *Flight. Modern problems of science* (81–82). Retrieved from: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/42097>

[34] Neher, O., & Yursa, L. (2022). The concept of memory in the urbanonymy of Uzhhorod. *Orbislinguarum*, 20, 2, 191–198. DOI: <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v20i2.3>

ABSTRACT

Agieieva G. The Aviation-related Component That Comprises the Scope of Urban Names in Kyiv and Its Use in Commemorative Practices.

The paper examines urban planning situations, processes of formation and transformation of systems of urban names, their effect on the formation of historical memory and the possibility of use in commemorative practices.

The purpose of the paper is to research the processes and results of the transformation of the system of urban names of Kyiv, and their effect on urban planning situations, in particular, the creation of «memorial places».

Object of study is a component of the system of urban names related to aviation, rocketry, and cosmonautics.

The choice of chronological boundaries, which are 2017–2023, is connected, first of all, with the availability of quantitative indicators of aviation-related urban names obtained during research carried out by experts of the Department of Urban Planning in 2017. The year is the lower threshold of the chronological limit of this study. The year 2023 is adopted as the upper threshold, when active discussion of proposals for renaming Povitroflotskyi Avenue were under way.

Research methodology is based on the use of the methods that include the study of cartographic materials; processing information about the history of names granted, restored and changed; comparative and critical analysis; a systematic approach to the study of the object as a component of the urban environment and its effect on the social environment.

The results. The data that form the scope of urban names of the city were analyzed. The urban names related to aviation, rocketry and cosmonautics (aviation-related urban names) were outlined, with their types determined (names of streets, alleys, avenues, squares, pocket parks). Quantitative indicators of their importance in the system of urban names of the city and type-related subsystems were evaluated. All aviation-related urban names (30) are found to belong to the memorial category. Most of them are located in the Sviatoshynskyi and Solomyanskyi administrative districts of the city that pertain to aviation enterprises, research and cultural and educational institutions, and institutions of higher education.

The results of the implementation of de-russification and de-communization measures were analyzed, in particular, the updating of the toponymic map of Kyiv during the period under study. Quantitative indicators of the changing of aviation-related urban names (13), restoration (2) and the granting of new names (11), including memorial ones (6), which perpetuate the names of famous persons and events related to the exploration of space and the development of aviation, were revealed.

Scientific novelty. Based on a systematic approach to the study of urban planning situations and the scope of urban names in Kyiv, the possibility of strengthening the effect of aviation-related urban names on the social environment of the area of attraction objects by means of other types of commemorative practices is assessed.

Practical significance. The obtained results can be used to form accomplished «places of memory» based on the objects to which they pertain, using material, visual, and other means, and areas of influence on the social environment so that commemorative practices can be further implemented.

Keywords: urban planning, toponymy of Kyiv, urban names, aviation, cosmonautics, rocketry, transformation, commemorative practices.

AUTHOR'S NOTE:

Agieieva Galyna, Candidate of Science (Engineering), Senior Research Associate, Head of the Department of Management of Architectural Activities and Civil Construction of the Educational and Research Institute of Continuing Education, National Aviation University, Kyiv, Ukraine, e-mail: agieieva@nau.edu.ua, orcid: 0000-0001-9376-8753.

Стаття подана до редакції 24.06.2024.